

AKCS-EU KÖZÖS PARLAMENTI KÖZGYŰLÉS

Plenáris ülésdokumentum

2006. augusztus 29.

JELENTÉS

a víz helyzetéről a fejlődő országokban

Társelőadók: Achille Tapsoba (Burkina Faso) és Eija-Riitta Korhola

B RÉSZ: INDOKOLÁS

INDOKOLÁS

1. Bevezető

A víz, amelynek jelentőségét a társadalmi-gazdasági fejlődés szempontjából ma már nem szükséges bizonygatni, a szociális infrastruktúrák alapvető részét képezi, és kulcsszerepet játszik a mezőgazdaságban, az egészségügyben, az energiaágazatban és a lakosság jólétéhez szükséges fogyasztási cikkek szinte bármely formájában. El kell tehát ismerni, hogy a víz az élet elengedhetetlen feltétele; ugyanakkor azonban – és jelentős vízkészletek megléte ellenére – a világ több térségében tartós és súlyos vízhiány uralkodik, mert a potenciális vízkészletek megoszlása mind térben, mind időben egyenetlen, a vízszolgáltatás fejlettségi foka alacsony, és a rendelkezésre álló vízkészletekkel való gazdálkodás nem megfelelő.

A XXI. század kettős kihívás előtt áll: egyrészt a vízkészletek hiányával és az e tekintetben fokozódó nyomással kell szembenéznie, másrészt biztosítania kell a szegény népességcsoportok számára a vízhez való hozzáférést. Ezek a problémák rendkívül súlyosak a fejlődő országokban, különösen az egész afrikai földrészen, amelynek népessége ötven év alatt a háromszorosára emelkedett. A víz iránti igények növekedése 2025-ig előreláthatóan szakadatlan lesz: mintegy 40%-kal a háztartási fogyasztás, 17%-kal az öntözés, valamint jelentős mértékben az ipari és energetikai célokra történő felhasználás tekintetében.

Becslések szerint 2015-ig 1,1 milliárd ember (ebből 400 millió Afrikában) nem juthat majd megfelelő ivóvízhez, és 2,6 milliárd ember (ebből 410 millió Afrikában) nem rendelkezik majd megfelelő higiéniai körülményekkel (WHO/UNICEF JMP 2004)¹, Ennek a problémának a megoldása 365 milliárd USD értékű beruházást igényelne a fejlődő országokban (30 milliárd USD összeget évente), ami az e téren 1990 és 2000 között befektetett összeg négyszerese.

E kihívásokkal szemben a nemzetközi közösség azt a célt tűzte ki maga elé, hogy 2015-ig a felére kell csökkenteni azok számát, akik ma még nem jutnak egészséges ivóvízhez és megfelelő higiéniai körülményekhez (Csúcstalálkozó a fenntartható fejlődésről, 2002. szeptember).

A 2000. június 23-án aláírt, az EU és az AKCS-országok közötti együttműködésről szóló Cotonou-i Megállapodás az e kihívásokkal szemben rendelkezésre álló fontos eszközök egyikét képezi.

2. A víz helyzetének áttekintése a fejlődő országokban

2.1. A víz a nemzetközi vita középpontjában

A víz immár több éve az alregionális és nemzetközi szinten egyaránt megindított vita középpontjában áll. Több átfogó folyamat vette kezdetét 1992 óta, amikor a vízkészletekkel való integrált gazdálkodásra vonatkozó helsinki elveket megfogalmazták, majd néhány hónappal később ratifikálták a riói fenntartható fejlődés világ-csúcstalálkozón, nevezetesen az Agenda 21. 18. fejezetében. A riói kötelezettségvállalásokat később négy Víz Világforum követte : Marrakech-ben (1997-ben), Hágában (2000-ben), Kiotóban (2003-ban) és Mexicóban (2006-

¹ <http://www.wssinfo.org>

ban). A második Víz Világfórumon Afrika előterjesztette az „African Water Vision” című programját, valamint akciótervét, amelyben a vízkészletekkel való integrált gazdálkodás és a szabályozott vízelosztás központi helyet kap.

Az ENSZ keretében a Millenniumi Fejlesztési Célok nyolc célkitűzést határoztak meg, amelyek között szerepel az is, hogy a felére kell csökkenteni azok számát, akik ma még nem jutnak egészséges ivóvízhez és megfelelő higiéniai körülményekhez. A 2002-ben Johannesburgban a fenntartható fejlődésről tartott világkonferencián ezeket a kötelezettségvállalásokat ismételtelen megerősítették, és újabb célokat tűztek ki a vízkészletekkel való integrált gazdálkodásra vonatkozó nemzeti tervek tekintetében.

A vízkészletekkel való integrált gazdálkodás terén úttörő országon, Burkinán kívül a Sahel-övezet három országa (Mali, Szenegál és a Zöldfoki-szigetek) élvezte a pénzügyi partnerek által a nemzeti cselekvési tervük kidolgozásához nyújtott támogatást. A Nyugat-Afrikai Víz Partnerség (GWP/WAWP) és a Nyugat-Afrikai Államok Gazdasági Közössége (CEDEAO) Víz Koordinációs Egysége is támogatja ezeket a folyamatokat. Az Új Partnerség Afrika Fejlesztéséért (NEPAD), valamint a Vízért Afrikai Miniszteri Konferencia (AMCOW) ugyancsak a vízzel való jobb gazdálkodásra szólít fel.

Általában véve elmondható, hogy világszintű egyetértés alakult ki abban, hogy lényegesen meg kell növelni az Afrikában tapasztalható szegénység leküzdésére tett erőfeszítéseket, ez a törekvés tükröződött a G8-országok által nyújtott pénzügyi hozzájárulásban is. Ugyanakkor világos az is, hogy a Sahel-övezet körülményeire tekintettel a szegénység elleni küzdelem hiú ábránd marad csupán mindaddig, amíg a vízellátás problémájára legalább minimális szinten nem születik megoldás.

A körülmények tehát kedvezőek egy világméretű összefüggés kialakításához a víz problémájának rendezésére a fejlődő országokban, és erős a politikai akarat jutott kifejezésre a fejlődős országok magas szintű döntéshozói túlnyomó többségének részéről is. A víz problémájának hatékony rendezésére és a víz jövőjét biztosító beruházásokra irányuló politikai szándékok mihamarabbi hatékony mozgósítását szorgalmazza a Víz Világpartnerség is.

A 2003-ban Kiotóban tartott Harmadik Víz Világfórumon előterjesztett, a víz finanszírozásáról szóló jelentés számos javaslatot tartalmazott – közöttük a jelenlegi finanszírozási eszközök megkétszerezését –, és indítványozta a támogatási eszközök magasabb határfokkal történő és rugalmasabb felhasználását, például állami szervezetek nyújtott célzott kölcsönök vagy a kedvezményezetteknek az elért hatások alapján nyújtott támogatás révén.

A vizet a G8-országok a 2003 júniusában, Evian-ban tartott találkozójukon központi prioritássá emelték. Az elfogadott cselekvési terv célja a helyes vízgazdálkodás bátorítása, a rendelkezésre álló pénzügyi források jobb összehangolása, a helyi hatóságok és közösségek bevonása, a végrehajtó, értékelő és kutatási tevékenységek megerősítése és a nemzetközi szervezetek kötelezettségvállalásainak növelése. Ebből az alkalomból terjesztették elő a nemzetközi finanszírozási könnyítésre vonatkozó brit kezdeményezést (IFF) is, amelynek célja a Millenniumi Fejlesztési Célok teljesítéséhez szükséges kötelezettségvállalások biztosítása és a kifizetések meggyorsítása.

Vízért Afrikai Miniszteri Konferencia (AMCOW) és az Új Partnerség Afrika Fejlesztéséért (NEPAD) kezdeményezésére az Afrikai Fejlesztési Bank (BAD) egy afrikai vízalapot hozott létre.

2.2. A víz és a higiénia helyzete

2.2.1. A vízkészletek állapota

A víz bőségesen előfordul a Föld felszínén, statisztikai megközelítésben bolygónk minden lakosára 6700 m³ víz jut. A vízkészletek megoszlása azonban rendkívül egyenlőtlen. A világ édesvízkészletének 60%-án kilenc ország osztozik, élükön Brazíliával, Oroszországgal, Kínával és Kanadával. A világ vizeinek 97%-a sós, és a fennmaradó 3% mennyiségű édesvíz kétharmada felszíni, egyharmada pedig földalatti készlet. A világ lakosságának háromnegyed része a megkövesült földrétegekben fogva tartott talajvíztől függ.

A Földön 6,2 milliárd ember él, közülük 1,1 milliárd nem jut ivóvízhez, és 2,6 milliárd ember számára nem állnak rendelkezésre a megfelelő higiéniai körülmények. Afrika és Ázsia országaiban a víz az évszakok szerint bekövetkező szélsőséges ingadozások függvényében áll rendelkezésre, és a száraz időszakokat rendszeresen pusztító áradások követik. A Millenniumi Fejlesztési Célok szerint az ésszerűen biztosítandó szükséges vízmennyiség egy vízforrástól számított egy kilométeres sugarú körben legalább 20 liter víz, fejenként és naponta.

2.2.2. Vízsükséglet

A Földön a különböző emberi felhasználás céljaira igénybe vett vízmennyiség 69%-át a mezőgazdaság fogyasztja el, 23%-t fordítják ipari tevékenységekre és 8%-át háztartási igények kielégítésére (karbantartásra, tisztításra, ivóvízre és higiénia). Az adatok régiók szerint erősen különböznek. Az Afrikára vonatkozó hármasszám: 88%, 5% és 7%. Európában az ipar fogyasztja az emberi felhasználásra fordított vízmennyiség nagy részét (54%-át), a mezőgazdaság 33%-át és a háztartási felhasználás a 13%-át.

Tagadhatatlanul szoros az összefüggés a víz, illetve a mezőgazdaság, az energiaágazat, a higiénia és az egészségügy között. A népességnövekedés, a mezőgazdasági és az ipari fejlődés az egy főre esően rendelkezésre álló víz mennyiségét az 1950-ben érvényes 17.000m³-ről 1995-ben 7.500m³-re csökkentette, és becslések szerint ez az adat 5.100m³-re alakul majd 2025-ben. Bizonyos tevékenységi ágazatokban a felhasznált víz elvész. Az intenzív mezőgazdaság a legfőbb vízfogyasztó ágazat. Egyes fejlődő országokban az öntözés az elhasznált víz 80%-át teszi ki. Az intenzív és magas termelékenységű fokú mezőgazdaság az öntözéses mezőgazdasági édesvízsükséglet mintegy 70 %-át használja fel, 40% veszteséggel.

Az alultáplált emberek számának felére csökkentését célként kitűző Millenniumi Fejlesztési Célok megvalósításához az elkövetkezendő évtizedben a táplálkozási célokra jelenleg fordított vízmennyiség 50%-os növelésére lesz majd szükség. Azokban az országokban, ahol a népességnövekedés üteme gyors, és az alultápláltság problémájával is számolni kell – például Nigériában és Kenyában – a rendelkezésre álló víz mennyiségét akár 100%-ban is emelni kell.

A Sahel-övezetben a szárazság elleni küzdelem államközi állandó bizottságának (CILSS) kilenc tagállama közül egyedül a Zöld-foki szigetek jutott túl a kínzó vízhiány állapotán, azaz itt az évente és egy lakosra jutó megújítható víz mennyisége már meghaladja az 1000 m³-t. A

különböző vízmedencékben összegyűlt vízkészlet, valamint a földalatti vizek szintje az 1970-es évektől kezdve folyamatosan csökken.

A földrészek között 2000-ben a világon a legrosszabb helyzetben kiugróan Afrika volt, a vízellátás tekintetében mindössze 62%-os lefedettséggel, Ázsia után (81%). A vízellátás alacsony szintjét Afrikában a vidéki területek okozzák. A falusi övezetek több mint a fele (a városi övezetek 15%-a) teljesen híján van a vízhez való hozzáférésnek. A Világbank adatai szerint 2000-ben a Nyugat-Afrikai Államok Gazdasági Közösségének (CEDEAO) 245 millió lakosa közül alig 130 milliónak volt hozzáférése ivóvízforráshoz, és közülük 120 millió számára nem álltak rendelkezésre az alapvető higiéniai körülmények.

Nyugat-Afrika országaiban a vízellátás lefedettsége eltérő, aminek oka a vízkészletek egyenlőtlen megoszlása: egyes országokban (Elefántcsontparton, Togóban és Beninben) a víz bőségesen rendelkezésre áll, más országokban (Burkina Fasóban, Nigerben és Maliban) pedig nincsen elegendő víz; gyakran előfordul, hogy ott, ahol a víz hiánya nem volna égető, a vízzel való gazdálkodás helytelen, rossz az elosztás vagy a források kihasználása, illetve a víz konfliktusok középpontjába kerül.

2.2.3. A vízzel való jobb gazdálkodás lehetőségei a mezőgazdaságban

A víz tudatosabb mezőgazdasági hasznosításának lehetséges módjai három nagy kategória szerint csoportosíthatók:

- (i) az esővizet felhasználó mezőgazdasági tevékenységek;
- (ii) a felszíni vizet felhasználó mezőgazdasági tevékenységek
- (iii) a földalatti vízkészletek hatékonyabb kihasználására törekvő mezőgazdasági tevékenységek.

Ezeket a tudatos vízhasznosítási lehetőségeket hatékony és összefüggő eszközökkel kellene támogatni, például a vízfelhasználás tökéletesítését célzó és a szegénység elleni küzdelem jegyében kialakított nemzeti és regionális politikák és stratégiák keretében.

A Sahel-övezetben megvannak a vízzel való jobb gazdálkodás lehetőségei, egyes lehetőségekkel élnek is, de csupán viszonylag korlátozott mértékben.

Évente mintegy 2200 km³ többletmennyiségű vizet – az öntözésre jelenleg fordított mennyiség másfélszeresét – kell előteremteni ahhoz, hogy az alultápláltság csökkentését kitűző milleniumi cél 2015-re megvalósulhasson. Az esővizet hasznosító mezőgazdaságnak a táplálkozási célokra fordított teljes vízmennyiség 85%-át kell majd kitennie már az elkövetkező években. A termőföldek öntözésére szolgáló technikák javításával jelentős mennyiségű vizet lehetne megtakarítani. Becslések szerint évente nem kevesebb mint 350 km³ vízmennyiség – az asszuáni gát kapacitásának hatszorosa – takarítható meg 2025-ig, csupán az öntözési rendszerek javítása révén, aminek köszönhetően az összes egyéb célra évente mintegy 1600 km³ vízmennyiség fedezésére volna szükség.

2.2.4. Szennyvízelvezetés és higiénia

A szennyvízelvezetés tekintetében a számok aggasztóak. A földművelésből élő lakosság mindössze 45%-a rendelkezik szennyvízelvezetéssel (a városokban az arány 84%). A víz okozta betegségek, járványok, egészségügyi kockázatok Afrikában mindennaposak, elsősorban a vízforrások fertőzöttsége, a víz nem megfelelő felhasználása és egyes nem-higiénikus

magatartásformák miatt (például a kézmosás elmulasztása székelés után, illetve étkezés előtt). Az Egészségügyi Világszervezet 2004-es statisztikai adatai szerint a vízzel kapcsolatos betegségek naponta 3.900 ember haláláért voltak felelősek.

A finanszírozás növelése az ivóvíz és a szükséges higiéniai infrastruktúra szolgáltatása terén, valamint a víztisztítási ágazat finanszírozásához szükséges mechanizmusok megteremtése elengedhetetlen követelmény. Az ökológiai szempontú, fenntartható, a környezetet tiszteletben tartó víztisztítás a tiszta víz biztosítója, és egyúttal lendületet adhat az élelmiszertermelő mezőgazdaság számára is. A megfelelő technológiák kifejlesztése és elterjesztése, az endogén finanszírozási források bevonására irányuló megfelelő stratégiák alkalmazása és a közösségi részvétel lehetővé teszi majd a szennyvízelvezetési gyakorlatok gyorsabb ütemű terjedését helyi szinten is.

2.3. A víz elapadásának okai és következményei

Az ivóvízzel, a szennyvízelvezetéssel és a higiénéjével kapcsolatos problémáknak több különböző oka van, éspedig a nehéz természeti-környezeti körülmények (éghajlat, növényzet, talaj és altalaj), illetve az emberi korlátozó tényezők (szegénység, súlyosan elmaradott szociális és kulturális állapotok, népsűrűség, alacsony színvonalú műszaki lehetőségek, valamint a vízzel, a higiénéjével és víztisztítással kapcsolatos problémák oktatásának hiánya stb.). A vízellátásban és az alapvető higiéniai infrastruktúra megteremtése terén a szükségletek gyakran meghaladják a gazdasági növekedés ütemét, és sem a vízkészletek mennyisége, sem a rendelkezésre álló pénzügyi források nem teszik lehetővé a kielégítésüket.

A technikai és pénzügyi eszközök, valamint az emberi erőforrások elégtelensége. A fejlődő országokban a vízkészletekkel való nem megfelelő gazdálkodás és a rossz színvonalú vízszolgáltatás hátterében a technikai és pénzügyi eszközök, valamint az emberi erőforrások elégtelensége áll, különösen a kevésbé kedvező éghajlati és vízrajzi viszonyok között. Ennek következménye az alacsony minőségű vízművesítés és a rossz arányú vízellátási lefedettség, ami a halandósági adatok növekedéséhez vezet.

Népszámnövekedés és a határokon átnyúló vizek kezelése. A világ népessége 1950-től 2000-re 2,5 milliárdról 6 milliárdra emelkedett, és 2050-ben eléri majd a 9 milliárdot, aminek következménye a rendelkezésre álló készletekre nehezedő nyomás fokozódása. A tét életbevágóan fontos, annál is inkább, mert a világ négy országából három egyazon nemzetközi folyó folyik keresztül, és ezeknek az országoknak ugyanazon a vízen osztozva kell szükségleteiket kielégíteniük.

Hirtelen éghajlatváltozások, erdőirtás, nem-fenntartható öntözési projektek. A vízkészletek hiánya – különösen szárazságok alatt – rendkívül súlyos csapás az élelmiszerellátásra nézve, és nagyrészt felelőssé tehető azért az élelmiszerválságért, amely például Etiópiát, Kenyát és Szomáliát sújtja.

A szárazság a Szahara alatt fekvő különböző országokat érint, és egyike azoknak a jelentős mértékben terjedő jelenségeknek, amelyek oka részben a termőföld helytelen használata, a túlzott legeltetés vagy erdőirtás, illetve nem-fenntartható, nagyszabású öntözési projektek. *A vízzel kapcsolatos természeti katasztrófák* a világon pusztító természeti katasztrófák 90%-át képviselik. A legfőbb okuk valószínűleg a termőföld helytelen használata. Ez történik például a Csád-tó esetében, amely 1960 óta vízfelületének közel 90%-t veszítette el. Más, alapvetően a

mezőgazdasági termeléstől függő országok (például Mali) a vízhiány miatt rendkívül súlyos nehézségekkel küszködnek.

A közszolgáltatások liberalizálása, eladósodás, kizárás a vízhez való hozzáférésből. A finanszírozási ügynökségek a támogatásnyújtás feltételül a közszolgáltatások példátlan liberalizálását szabták, ami a déli országok külső adósságának mértéket nagymértékben növelte, és emiatt a rendelkezésükre álló erőforrásokat kénytelenek az adósságaik törlesztésére költeni ahelyett, hogy a fenntartható fejlődésre, az ivóvízhez való hozzáférésre, az oktatásra vagy az egészségügyi ellátásra fordíthatnák.

A víz helyi piacának kialakulása. A fejlődő országokban a vízkészletekkel való gazdálkodás magán- vagy állami szférába tartozó szereplői nem képesek megfelelő minőségű szolgáltatást nyújtani, karbantartani a berendezéseket és elősegíteni a szolgáltatásokhoz való hozzáférést, ezért tevékenységükkel párhuzamosan kialakulófélben van a víz helyi piaca. A multinacionális cégeken kívül szolgáltatásokat kínáló magánszemélyek is megjelennek ezen a piacon. Bamakóban például vízhordó munkások, riksahajtók vagy kézi vontatású (100-200 liter víz teherbírású) kordék vontatói bonyolítják le az úgynevezett „jó források” (a magántulajdonban levő artézi kutak) forgalmát, ebből keresve meg mindennapi kenyerüket, és eljuttatva az ivóvizet azokra a helyekre is, ahová az állam vagy a magántársaságok már nem szállítanak.

2.4. A vízellátási/víz tisztítási ágazat irányítása és ellenőrzése az AKCS-országokban

A szegénység csökkentésére irányuló célkitűzés beépül a fejlődő országok nagy politikai irányvonalába. A víz és a higiénia, az oktatás, az egészségügy és a mezőgazdaság egyaránt szerepel a nemzeti prioritások között. A fejlődő országok többsége reformokat fogadott el vagy jár most ezen az úton, azzal a céllal, hogy megfelelhessenek a növekvő igényeknek, növeljék a stratégiai ágazatok hatékonyságát, optimálissá tegyék a tevékenységek tervezését és nyomon kísérését. A megkezdett reformok lényegében a következő területeket érintik:

- a vízzel kapcsolatos politika, jogszabályok és törvények felülvizsgálata,
- a decentralizálási folyamat,
- a magánszektor bevonása és a nem-kormányzati szervezetek legjobb felhasználása.

A Világbank becslései szerint a vízhez való hozzáférésre vonatkozó Millenniumi Fejlesztési Célok megvalósításához évente 49 milliárd dollárra volna szükség, egészen 2015-ig, a megfelelő vízellátás és higiéniai körülmények megteremtését célzó beruházások formájában. A pénzügyi források elégtelensége miatt sajnos nem biztosítható az infrastruktúra felújítása, a meglévő berendezések fenntartása és működtetése pedig elkerülhetetlenül a szolgáltatások minőségének romlásához és a lakosság nagy részének a szolgáltatásokból való kirekesztéséhez vezet. A fejlődő országokban a kormányoknak nem áll módjukban a beszerzési költségeket ellentételező vízdíjak kiszabása.

Ez a helyzetmegállapítás arra készítette a kormányokat, hogy liberalizálni kezdjék a vízgazdálkodási ágazatot, és a fejlesztésnek, a hálózat karbantartásának, valamint a víz forgalmazásának monopóliumát magántársaságokra bízzák.

A finanszírozást nyújtó intézmények többsége az infrastruktúra finanszírozását az állami- és magánszektor közötti partnerséghez köti, aminek legfőbb modellje a 20 és 30 év közötti időtartamra megadott koncesszió. E partnerkapcsolatok alkalmazása ugyan meggyőző eredményeket is hozott, a leggyakrabban az ivóvíz-ellátási és a szennyvízelvezetési hálózat lefedettségi szintjének javulása formájában, valamint a hátrányos helyzetben levő lakóterületeknek az ezen hálózatokba történő nagyobb mértékű bevonása formájában is, azonban a vízgazdálkodás e módjának van egy nagy hátránya is, és pedig a fogyasztói díjak emelkedése.

A vízügyek terén az állami- és magánszektor közötti partnerkapcsolatot ellenzők azt is kifogásolják, hogy nem átlátható a koncessziók nyertesait kiválasztó eljárás. Jóllehet az érdekelt felek közötti párbeszéd terén némi előrelépés figyelhető meg, az aktákba legfeljebb csak ritkán nyerhetnek teljes bepillantást. Az átláthatóság hiányát az állami szabályozók gyengesége kíséri az emberi és a pénzügyi erőforrások terén egyaránt, és olykor hiányzik a megfelelő jogszabályozás is, ami egyenlőtlenségeket szül a helyi hatóságok és a multinacionális társaságok hatáskörei között.

2.5. Az AKCS-EU vízügyi fellépésének értékelése

A fenntartható fejlődésről tartott világszintű csúcstalálkozón az EU által meghirdetett Európai Kezdeményezés a Vízért célja a Millenniumi Fejlesztési Célok megvalósításához való hozzájárulás volt, a vízkészletekkel való gazdálkodás integrált megközelítése keretében. A kezdeményezés legfontosabb elemei: megerősíteni a cselekvés melletti politikai elkötelezettséget; a szegénység ellen folytatott küzdelemben a hangsúlyt a vízellátásra és a megfelelő higiéniai körülményekre helyezni; elősegíteni a vízzel való gazdálkodást legjobban szolgáló rendelkezések meghozatalát; javítani a vízzel kapcsolatos intézkedések kialakítására és végrehajtására vonatkozó különböző nézetek egyeztetésén; a vízkészletekkel való gazdálkodás integrált megközelítése révén bátorítani a regionális és alregionális együttműködést; további finanszírozási formákat gerjeszteni.

Az elért eredmények közül ki kell emelni az alábbiakat:

- A cselekvésre kész politikai akaratot megerősítő partnerkapcsolatok születtek, például a Vízért Afrikai Miniszteri Konferencia.
- Az Európai Unió, a partnerországok kormányai és az érintett szereplők közötti párbeszéd az Európai Kezdeményezés a Vízért legfőbb eszköze lett. Ez a párbeszéd felméri a teendőket, a lehetőségeket és a kényszereket, a finanszírozási szükségleteket és stratégiákat, és biztosítja az vízzel való gazdálkodás általános javulását.
- Kifejlesztés alatt áll egy Európai Kutatási Térség (ERA-Net). Az Európai Unió tagállamaiban és a Bizottság által a vízzel kapcsolatos politikák terén végzett kutatási tevékenységek összehangolásáról van szó, a lehető legszorosabb kapcsolatokat kialakítva a fejlődő országok kutatási szerveivel és tevékenységeivel.
- Az Európai Kezdeményezés a Vízért keretében fejlesztés alatt áll egy projekt – 10 millió euró költségvetéssel a 9. FED jogcímén – öt afrikai szervezetet támogatására, amelyek országhatárokon áthaladó folyómedencék mellett jöttek létre. Ez a munka serkentette egy szervezet létrehozását a Volta-folyó völgyében, és támogatást nyújt már meglévő szervezetek számára is, amelyek a Niger-folyó, a Csád-tó, az Orange-Senqu folyó és a Victoria/Kagera tó vizével foglalkoznak.

A fenti eredményekkel párhuzamosan számos hiányosság azonosítására is sor került.

Az Európai Kezdeményezés a Vízért terén elért előrehaladás lassú volt, valamint nehéznek bizonyult a tagállamok részvételének bátorítása és megfelelő pénzügyi támogatásuk bevonása. A WaterAid és a Tear Fund szervezetek (amelyek maguk is aktívan részt vettek a kezdeményezés munkájában) kritikus elemzésnek vetették alá a kezdeményezést, ugyancsak megállapították a kézzelfogható előrelépés hiányát és az Európai Unió tagállamainak gyenge részvételét, és felszólítottak a jóval erőteljesebb fellépésre, emlékeztetve arra a kötelezettségre, hogy a kezdeményezéssel a későbbiekben el kell majd számolni.

Az AKCS-EU Vízalap kézzelfogható választ ad az Európai Kezdeményezés a Vízért egyes célkitűzéseire. A Vízalap 500 millió eurós költségvetésével az ivóvízhez jutás és a szennyvízelvezetés javítását tűzte ki céljául a hátrányos helyzetben levő lakosságcsoportok számára, aktív módon kívánva kezelni a finanszírozási hiányosságok problémáját. Kiegészítő eszközről van szó, amely nem helyettesíti a meglévő nemzeti programok keretében történő fellépéseket.

A Vízalap szemléletbeli változást képvisel, mert a versenyhelyzetnek kedvező projektekkel ellentétben a projektek minőségét előnyben részesítő társfinanszírozásra épít. A projektek támogatása kizárólag társfinanszírozással történik.

A Vízalappal több mint kétszeresére nő a 9. FED jogcímén a vízellátásra és a szennyvízelvezetésre jelenleg már rendelkezésre álló alapok összege. A Vízalap költségvetésébe 500 millió euró összeget utalnak majd át, két részre elkülönítve. 2010-ig bezárólag 10 millió személynek kell majd ivóvízhez jutnia, és 5 millió személynek kell hozzáférést biztosítani az alapvető higiéniai körülményekhez.

Az alapelvek a következők: a birtokbavétel (a Vízalap kezelése teljes egészében az AKCS-országok kérése alapján történik), az újító szellem és a rugalmasság (az igényekhez igazodó válaszlépések lehetővé tétele), az integrált megközelítés (a szegénység és a nemi szerepek problémáival kapcsolatos érzékenységek növelése), a tudatos gazdálkodás (előrelépés a vízzel kapcsolatos politikában és a vízzel kapcsolatos kérdések kezelésében) és a nyitottság (amelynek jellemzője az ajánlattételi felhívások alkalmazása).

A Vízalap első ajánlattételi felhívása nyomán 97, együttesen 410 millió euró értékű projekt társfinanszírozását hagyták jóvá, amelyből a Vízalap 230 millió eurót folyósít. A Vízalap az ajánlattételi felhívásokon kívül pénzügyi támogatást nyújt az Európai Kezdeményezés a Vízért több tevékenysége számára, például a Nílus medencéjére vonatkozó kezdeményezéshez, illetve 20 millió eurót szabadított fel az Afrikai Vízalap számára is.

A Vízalap egyetlen olyan projektben sem vesz részt, ahol a magánszektor jelöltként vagy partnerként jelen van.

A Vízalap létrehozása lehetővé tette az érdekelt felek egymáshoz való közelítését, és elősegítette a párbeszéd kialakítását az afrikai intézmények és egyéb intézmények, például a Vízért Afrikai Miniszteri Konferencia (AMCOW), az Új Partnerség Afrika Fejlesztéséért (NEPAD) és az Afrikai Unió (UA) között. Különös figyelmet kapott a vízzel való gazdálkodás integrált megközelítése a határokon átnyúló vízgyűjtő medencék tekintetében.

A fentiek alapján került sor 2004 áprilisában, az Európai Kezdeményezés a Vízért szellemében és a vízzel való gazdálkodás integrált megközelítésének Afrikában történő megvalósítása jegyében, nemzetközi partnerség létrehozására a Niger vízével való gazdálkodás érdekében. A határokon áthaladó folyók vízével való jobb gazdálkodásra irányuló szándék kézzelfogható formát öltött a Niger vízkészletének megosztására irányuló projektben, valamint a Niger-medencei Vízügyi Hatóság felállításában. A higiénia tekintetében a lakosság felvilágosítását célzó kezdeményezések születtek, például a WASH (Víz, Higiénia, Víztisztítás), amelyben részt vesz a Vízügyi Miniszterek Afrikai Tanácsa is.

Hasonló folyamatok vették kezdetüket a Karib-tenger és a Csendes-óceán térségében is.

2.6. A vízzel való gazdálkodás tapasztalatai a Sahel-övezetben

A Sahel-övezetben a vízzel való gazdálkodás mindig központi kérdés volt. A szárazság elleni küzdelem államközi állandó bizottsága (CILSS) már jelentős városfejlesztési vízellátási projekteket tudhat maga mögött, különböző tanulmányokat készített a földalatti talajrétegek között található vízkészletről, tevékenységeket folytatott az éghajlati változások vízhozammal kapcsolatos összefüggéseinek feltárására és korai riasztási rendszer létrehozására, továbbá kezdeményezései vannak a vízzel való tudatos gazdálkodásra és az éghajlati hatások pusztító hatásainak csökkentésére.

Az 1990-es évek közepén széleskörű együttgondolkodási folyamat bontakozott ki a Sahel-övezetben jelenleg zajló változásokról és a távlati lehetőségekről, különös tekintettel a vidéken élők helyzetének alakulására. Ennek keretében elemezni kezdték a mezőgazdaság átalakításának gondolatát. Az elemzés következtetéseit összefoglaló dokumentum 1997-ben került nyilvánosságra, „A Sahel-övezet mezőgazdaságának mérlege, szemlélete, törekvései és prioritásai” címmel, és határozottan kiemeli, hogy a vízzel való gazdálkodásnak kulcsfontosságú szerepet kell játszania a Sahel-övezet mezőgazdaságában, az éghajlati változások okozta káros következmények csökkentése tekintetében¹.

A vízgazdálkodással közvetlen vagy közvetett összefüggésben jelenleg a szárazság elleni küzdelem államközi állandó bizottságában (CILSS) folytatott tevékenységek közül említésre méltó az AGRHYMET regionális központ működése, amely a vízzel való tudatos gazdálkodáshoz nélkülözhetetlen mezőgazdasági, vízügyi és meteorológiai adatokat gyűjti össze és dolgozza fel, valamint a Sahel Intézet (INSAH) különböző tanulmányai a víz és a talaj állagmegőrzése terén kialakított legjobb gyakorlati tapasztalatok hasznosítható összegyűjtése érdekében.

A CILSS Miniszteri Tanácsának 2002. decemberi ajánlásai alapján a szárazság elleni küzdelem államközi állandó bizottsága a közelmúltban két fontos új kezdeményezést fogalmazott meg a Sahel-övezet vízkészletével való gazdálkodás tekintetében: a kis vízmennyiséggel folytatott öntözések fejlesztésére szolgáló regionális támogatási programot (PRADPIS), valamint az esők mesterséges kiváltására irányuló regionális programot (APENS). A Sahel-övezetben élő emberek ivóvízzel való ellátását célzó programot ugyancsak továbbfejlesztették, a vízhálózathoz történő csatlakozás egyszerűsített rendszereinek alkalmazásával (AEPS). Ezen kívül, a szárazság elleni küzdelem államközi állandó bizottsága által már bevezetett, úgynevezett „fotovoltaikus” eljárás – amelynek során a sugárzó nap energiáját összegyűjtő napcellákkal közvetlenül lehet elektromos áramhoz jutni – ugyancsak jelentős és a folytatásra érdemes kezdeményezés.

3. A vízkészletekkel való fenntartható gazdálkodásra irányuló fellépések

A vízkészletekkel való gazdálkodás fejlesztése tekintetében az AKCS-országok előtt álló legfőbb kihívások a következők:

¹ A vízgazdálkodás mint a CILSS prioritása az éghajlati változások mezőgazdaságra gyakorolt káros hatásainak csökkentése és a Sahel-övezet fenntartható fejlődésének biztosítása érdekében. Ouagadougou.

- A politikai akarat mozgósítása, a vízkészletekkel való fenntartható gazdálkodás politikáján és a vízzel kapcsolatos problémák tudatos kezelésén alapuló helyes igazgatás, amely figyelembe veszi a nemi vonatkozásokat is.
- Stabil makrogazdasági környezet.
- A vízkészletekre vonatkozó ismeretek gyarapítása.

A vízkészletekkel való gazdálkodás integrált megközelítés gyakorlatba való átültetése érdekében a következő fellépéseket kell előmozdítani:

- Új módszerek bevezetése a víz kitermelése és fogyasztása során, amelyek alapja:
 - a vízkészletekkel való fenntartható integrált gazdálkodás, amely tekintetbe veszi a vízügyek társadalmi-gazdasági hátterét, valamint az ökológikus szemléletű, az endogén pénzügyi források bevonására építő, a megfelelő technológiákat előnyben részesítő és valamennyi érdekelt fél részvételének kedvező mezőgazdaság előtérbe helyezése,
 - az ökológiai szemléletű mezőgazdaság előnyben részesítése, a vízzel való takarékos gazdálkodásra, a víznyerés új formáira és a víz újrafelhasználására törekvő új öntözési rendszerek bevezetése révén.
- Az állami és a magánszféra közötti partnerkapcsolat megerősítése, igazi párbeszédet folytatva a civil társadalommal a vízzel való gazdálkodás kérdéseiről. Egy háromoldalú – az állam, a magánszektor és a társadalom közötti – partnerkapcsolatot előnyben lehetne részesíteni a vízügyi infrastruktúra felépítésének, a hálózat fejlesztésének és karbantartásának, valamint a víz kereskedelmi értékelésének a finanszírozása során.
- Újító finanszírozási eszközök, úgymint helyi, nemzeti és az egész földrészre kiterjedő, a vízpolitikát és a meglévő állami és magántőkéjű finanszírozást támogató alapok bevezetése.
- Kedvező környezet és ügyfélbarát politika bevezetése a szolgáltatások javítása és a helyi lehetőségek fejlesztése érdekében, a vízvezeték- és csatornarendszerhez történő csatlakozás helyi kiépítése és fenntartása (ügyvezető bizottság felállítása révén).
- A vízpolitikák összehangolásának javítása a közös vízgyűjtő medencével rendelkező országok között, szem előtt tartva a konfliktusok megelőzését; célzott fellépések a szegények vízszolgáltatásokkal való ellátására (többletköltségek kivetése nélkül), valamint a korrupció elleni küzdelem.
- A nők szerepének figyelembe vétele a vízellátásban, valamint a vízkészletekkel való gazdálkodásban és azok fenntartásában. Valamennyi érdekelt fél érzékenyebbé tétele a vízkészletekkel való integrált gazdálkodás iránt, megkövetelve egyúttal a nemi sajátosságok figyelembe vételét is.
- A helyi hatóságok támogatása az újító – a vízgazdálkodást demokratikus közüggé tevő – rendszerek révén kibontakozó decentralizálás megvalósításában.
- A higiéniai követelményeket szerves bekapcsolása a vízzel, a mezőgazdasággal és az energiával kapcsolatos területek kezelésébe, a fenntarthatóság biztosítása érdekében a közösségeket részesítve előnyben.
- Az oktatási programok előmozdítása és a lakosság érzékenyebbé tétele a higiéniai szükségletek iránt.

